

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Koning Kribbebijter. Dik van der Meulen beschrijft koning Willem III

Roelevink, J.

published in

Protestants Nederland
2014

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Roelevink, J. (2014). Koning Kribbebijter. Dik van der Meulen beschrijft koning Willem III. *Protestants Nederland*, 80 (2014)(4), 106-108.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

Koning Kribbebijter

Onlangs heeft ons landje zich druk gemaakt over koning Willem-Alexander in Sotsji. Leek hij niet meer op een vader die zijn dochters aanvuurt op het hockeyveld, dan op een staatshoofd dat het land officieel vertegenwoordigt? Zelfs Prediker 10 : 16 werd aangehaald: "Wee u, land! welks koning een kind is". Het lijkt mij echter juist die tekst gewoon letterlijk te nemen en niet overdrachtelijk. Bovendien vervolgt de Prediker in vers 17: "Welgelukzalig zijt gij, land! welks koning een zoon der edelen is". Wat zou dat in verband met de Oranjes betekenen?

Door dr. Joke Roelevink
te Zoetermeer

Nog steeds bezorgd over prins Pils en een mogelijke koning Corpsbal? Dan mag u de levensbeschrijving van Willem III door Dik van der Meulen niet missen. Daar gaat het over een vorst die zich zijn hele leven als een kwaadaardige puber is blijven gedragen. Dat is andere koek dan een al te enthousiast optreden op de tribune.

Willem vertoonde schandalig en gewelddadig gedrag tegenover vrouwen, wreedheid tegenover mens en dier, onberekenbare woedeuitvalen en verregaande onverschilligheid omtrent zijn omgeving. Zijn seksuele escapades met zangeressen en actrices bezorgden hem een kwalijke reputatie. Zijn exhibitionisme bij het meer van Genève bracht hem in aanraking met de Zwitserse justitie.

Het is een intrigerende vraag hoe Willem III zou zijn gevaaren, als hij niet overeind was gehouden door het keurslijf van zijn koningschap, het geduld van zijn ministers en de hondentrouw van zijn entourage. Dik van der Meulen is dan ook van mening dat een opmerking van een lakei, die de stervende koning op bed hielp, typerend is voor Willems koningschap: "een koning mag niet vallen".

Erfprins en prins van Oranje

Willem, voluit Willem Alexander Paul Frederik Lodewijk, werd in 1817 in Brussel geboren. De kleine erfprins was de eerste van zijn Huis die geboren werd met het vooruitzicht op de troon. Anna Paulowna, zijn moeder, was de dochter van tsaar Paul en de zuster van tsaar Alexander van Rusland. Vandaar de tweede en derde naam. De laatste twee waren vernoemingen naar Oranjes. De prinses maakte zich al vroeg zorgen dat haar oudste zoon zo lang kinderlijk gedrag bleef vertonen. Hun betrekking zou ver onder het vriespunt eindigen.

Vader Willem II liet zijn kinderen een voor die

tijd vrije opvoeding geven, volgens de idealen van Rousseau, die de jeugd met natuur en buitenleven kennis liet maken. Tegelijkertijd eiste de vader goed onderwijs in de talen, de geschiedenis en andere vakken. Maar de nadruk lag op de militaire ondergrond. Een koning was immers opperbevelhebber van het leger en de vloot. De prins stak genoeg op, want hij was niet dom, maar zijn onderwijzers hadden heel wat met hem te stellen. Een goede indruk liet hij niet achter.

Uiteraard ging Willem vanaf 1835 op reis om naar een goede huwelijkskandidate te zoeken, al werd dat anders gebracht. Maar zijn reputatie was intussen al wel zodanig dat prinsessen uit de grotere vorstenhuizen niet stonden te trappelen. Ook op zijn nicht, prinses Sophie van Württemberg, maakte de rijzige gestalte van de prins aanvankelijk niet voldoende indruk. Achteraf heeft zij het doen voorkomen alsof zij tot het huwelijk werd gedwongen door haar vader, maar er is een korte tijd geweest waarin zij positief stond tegenover het vooruitzicht en er mee heeft ingestemd.

Een natuurmens

De karakters van Willem en zijn vrouw waren vrijwel tegengesteld. Hij een natuurmens, zij geïnteresseerd in de modernste ontwikkelingen op het gebied van kunst en wetenschap. Biograaf Van der Meulen vergoelijkt het fysieke en psychische geweld van de prins tegen prinses en later koningin Sophie geenszins.

Maar hij wijst ook op de overgevoelige, geëxalteerde kant van Sophie. In haar beschrijvingen en opmerkingen in de brieven aan haar vriendin Lady Malet en in haar dagboeken kon zij ook schromelijk overdrijven en wreed zijn met woorden.

Een schriftelijke reactie van prins Willem hebben we niet. Zo veel als zijn vrouw aan het papier toevertrouwde, zo weinig greep hij zelf de pen.

Zijn praktische antwoord daarentegen was treurig voorspelbaar. Hij zocht soelaas bij andere vrouwen.

Juist in de tijd dat koning Willem II zo ernstig ziek werd dat zijn overlijden kon worden voorzien, ging zijn zoon aan de haal met Louise Rouvroy. Deze zangeres die hij in de Haagse schouwburg had ontmoet, maakte hij zwanger en hij was graag met haar naar het Franse platteland vertrokken om daar van het eenvoudige landleven te genieten.

De band met het Nederlandse volk was dus niet erg teder. Willem had dan ook in 1848 al slaande ruzie met zijn vader gehad, omdat hij weigerde het koningschap op zich te nemen. Dat was grondwettelijk onmogelijk, en dat heeft zijn vader hem ook ingewreven.

Een wrokkige koning

Kroonprins Willem had een aantal jaren zitting gehad in de Raad van State en daar van tijd tot tijd ook wel de handen uit de mouwen gestoken. Hij zag in 1848 met lede ogen aan hoe zijn vader medewerking verleende aan de invoering van een liberale grondwet.

Dankzij deze slapheid, vond hij, zou de koning nooit meer een krachtige rol kunnen vervullen. Begin 1849 vertrok de prins met goedkeuring van zijn vader voor drie maanden naar Engeland. De Nederlandse ambassadeur in Londen kreeg opdracht hem goed in de gaten te houden ...

Al in maart van dat jaar kreeg Willem in Engeland bericht dat zijn vader was overleden. Omdat de ministers niet zaten te wachten op een crisis in het land, voegden ze zekerheidshalve aan de officiële mededeling van het overlijden aan het volk maar meteen toe: "Willem de Derde is Koning der Nederlanden". Met veel moeite werd hij inderdaad overreed zijn twijfel te laten varen.

De inhuldiging was als publieke gebeurtenis een succes. In de volgende tien jaar zou Willem III zich nog geliefder maken bij zijn onderdanen door ter plekke te gaan kijken en te troosten bij de overstromingen die

het midden van Nederland teisterden. Hierin was hij blijkbaar erg goed.

Met zijn indrukwekkende gestalte was hij tegelijkertijd koninklijk en meelevend. Ook hield hij zijn hand niet op de knip, zoals hij in het algemeen veel aan armenzorg heeft gedaan. Verder hadden landbouw en nijverheid zijn warme belangstelling. Deze populariteit kon hij echter niet vasthouden, toen ook buiten Haagse kringen meer bekend werd over zijn privé-leven.

Haat-liefde verhouding

Het was wel al algemeen bekend dat de koning weinig van de nieuwe Grondwet moest hebben. Met minister Thorbecke, de liberaal, had hij een haat-liefde verhouding. De koning zou veel kabinetten en ministers verslijten en veel conflicten veroorzaken.

Van der Meulen beschrijft hoe zich een patroon ontwikkelde waarin Willem III eerst heftig tegen iets was, dan een tijd stil bleef mokken en uiteindelijk toegaf. Heftig was het goede woord. Willem III had een krachtige stem, was buitengewoon driftig en het woord grillig viel maar al te vaak. Hij was een echte kribbebijter, die zijn ministers eigenlijk als zijn knechtjes beschouwde.

Tact of stilzwijgen hielp nog het beste. Dat gold ook voor de eigen secretarissen van de

koning, die het zogenaamde Kabinet des Konings bestierden. Zij kenden de hebbelijkheden van hun meester, temperden ze en onttrokken ze aan het oog. Van der Meulen spreekt van deze vertrouwelingen steeds nogal onnederlands als van een "camarilla". Ze hebben hun eigen archieven meestal laten verdwijnen, maar zeker is dat zij een stille sleutelrol speelden.

Van der Meulen schetst hoe Willem zich afwisselend wel en niet met staatszaken bemoeide. De biograaf is van mening dat de koning in deze periode ondanks de grondwet meer invloed kon uitoefenen

Koning Willem III

dan je zou denken. Zeker gold dat voor legerzaken en ministers van defensie hadden het niet gemakkelijk. Maar de andere instrumenten die de koning had, ontbinding van de Tweede Kamer en ontslag van ministers, waren mijns inziens toch eerder spectaculair dan doeltreffend. Na een poosje ging alles weer zijn oude gang en een trend kon de koning niet keren.

Een kalme regeringsperiode

Vergeleken met de omstandigheden waarin zijn grootvader en zijn vader hadden moeten regeren, had Willem III het gemakkelijker. In Nederland zelf en in de koloniën heerste overwegend rust. Pas aan het einde van zijn regering zou de arbeidersbeweging voldoende kracht hebben om stof tot nadenken te geven.

De verhoudingen met Engeland waren over het algemeen stabiel. Datzelfde gold voor Frankrijk, waar een zoon van onze voormalige koning Lodewijk Napoleon in 1848 president en wat later keizer Napoleon III werd. Koning Willem III en koningin Sophie, in dit zeldzame geval eensgezind, hadden veel bewondering voor deze man.

De grootste bron van onrust was Duitsland. Daar namen de spanningen tussen Oostenrijk en Pruisen toe. Brandpunt van de moeilijkheden was de zogenaamde Duitse Bond, een verband van staten waartoe Willem III ook behoorde als groothertog van Luxemburg en als hertog van Limburg. Het heeft veel ingewikkelde politieke manoeuvres gekost om hier uit los te komen.

Uiteindelijk brak in 1870 oorlog uit tussen Pruisen en Frankrijk. Deze eindigde in de nederlaag van Frankrijk en de vlucht van het keizerlijke echtpaar naar Engeland. Nederland bleef buiten het conflict. Zo heeft Willem III, in zijn hart militair, nooit oorlog hoeven voeren. Zijn regering is een periode van rust geweest.

Mogelijk heeft de koning dit wel zuur gevonden. Maar als er werkelijk oorlogen of grote binnenlandse problemen waren ontstaan, zou het leed voor de ministers niet te overzien zijn geweest. Hoe hadden zij dan de koning in bedwang moeten houden?

Het oude en het nieuwe gezin

Reeds in 1851 zijn Willem en Sophie in het geheim van tafel en bed gescheiden. De koning zocht zijn plezier opnieuw veelvuldig elders. Het meest spectaculaire geval was Emilie Amber, een Franse dame in wie hij veel geld stak en met wie hij tot afgrijzen van de regering na de dood van de koningin wilde trouwen. Zover is het niet gekomen.

Het respect van de bevolking had Willem reeds

lang verloren. Dominee Johannes Gunning heeft de koning zelfs een keer de toegang tot het Heilig Avondmaal ontzegd. Het was gezag waarvoor deze boog. Vreemd genoeg verwijst Van der Meulen voor dit voorval naar een artikel in het Reformatorisch Dagblad. Maar in ieder geval had Glasius het al vermeld in zijn biografisch woordenboek.

Het is tekenend dat de biograaf de gegevens niet heeft nagetrokken. In het algemeen wordt er weinig over Willems godsdienstige overtuiging vermeld. Daarvoor kan de belangstellende lezer tegenwoordig terecht bij de onlangs verschenen dissertatie van dr. Janneke de Jong-Slagman (Hilversum, 2013).

Wel beschrijft Van der Meulen de positieve houding van Willem tegenover de protestantse protesten tegen de invoering van de rooms-katholieke hiërarchie. Christelijk onderwijs vond hij kennelijk overbodig. Zijn politiek was conservatief, niet specifiek christelijk.

Een werkelijk treurige houding nam Willem aan bij het overlijden van koningin Sophie en van zijn beide laatst overgebleven zonen, Willem ('Wiwill') en Alexander. De eerste leidde een liederlijk leven in Parijs en liet geen enkele belangstelling voor Nederland of voor het koningschap blijken. Alexander hing erg aan zijn moeder en kon het alleen daarom al slecht met zijn vader vinden. Die laatste reageerde hard en harteloos op de drie sterfgevallen.

Toen de regering Willem III duidelijk had gemaakt dat hij absoluut niet in het huwelijk kon treden met mademoiselle Ambre, nam hij zich plotseling voor zijn leven te beteren. Zijn zoektocht naar een nieuwe echtgenote eindigde in het kleine vorstendom Waldeck. Daar viel zijn oog op de jonge Emma en zij aanvaardde zijn huwelijksaanzoek. Samen zouden zij prinses Wilhelmina krijgen. Daarmee was de dynastie gered. Maar de koning viel in zijn oude gewoonten terug.

Een ondankbaar onderwerp

Dik van der Meulen heeft van de drie 'Willemen' de meest ondankbare getroffen. Een 'zoon van edelen' was hij slechts letterlijk, niet als christen. Ook verrichtte hij weinig daden die een biografie kleur zouden kunnen geven. Dat maakt de beschrijving van de politieke verwickelingen weleens wat saai.

Maar zelfs Van der Meulen heeft, net zoals de twee andere biografen, terecht de verleiding weerstaan om het karakter van de 'held' in psychologiserende termen weer te geven. Hij beschrijft, en hij beschrijft goed en geloofwaardig. Met dit derde boek in de reeks is een mooi project voltooid, dat veel bijdraagt aan de kennis van het Huis van Oranje in de negentiende eeuw.